

(Door R. de Bueger.)

1 Hermann Hesse - Een korte biografische schets

Hesse is in 1877 in Calw, aan de rand van het Zwarte Woud geboren, als zoon van een Baltische missionaris. Tussen 1881 en 1886 woont de familie Hesse in Basel waar zoon Hermann de Zwitserse nationaliteit verkrijgt. Daarna verhuist het gezin terug naar Calw.

Hermann zit vervolgens op de Latijnse school in Göppingen. Zijn vader bezorgt hem weer de Duitse nationaliteit wat een voorwaarde van de school is. Hier wordt hij voorbereid op het 'Württembergische Landesexamen' dat hem de mogelijkheid geeft om een volledig vergoede opleiding tot theoloog te volgen.

Na zeven maanden vlucht hij, in 1892, uit het kloosterseminarium Maulbronn omdat hij "of schrijver of helemaal niets wil worden".

Dan volgen verschillende opleidingen en beroepen: afronding van het gymnasium, vervolgens boekhandelopleiding in Esslingen (gedurende drie dagen). Daarna is hij vijftien maanden lang werkzaam in een 'torenklokfabriek'. Vanaf 1895 volgt hij een interne boekhandelopleiding in Tübingen. Een jaar later publiceert hij zijn eerste gedicht in het tijdschrift *Das deutsche Dichterheim* in Wenen.

Twee jaar later, in 1898, verschijnt zijn eerste dichtbundel *Romantische Lieder*. Vanaf dan begint de literaire loopbaan van Hesse gestalte te krijgen. Tot 1904 houdt hij zich met het boekhandelsvak bezig. Daarnaast schrijft hij essays en recensies voor kranten en tijdschriften. Door zijn publicaties in de *Allgemeine Schweizer Zeitung* krijgt hij wat bekendheid. Zo wordt hij door de toenmalige belangrijkste Duitse uitgeverij, de *Fischer Verlag* verzocht om manuscripten ter inzage op te sturen. In 1904 wordt dan bij deze uitgeverij het eerste 'grote' prozawerk gepubliceerd, *Peter Camenzind*. Dit werk wordt een succes en geeft hem landelijke bekendheid. Naar aanleiding van dit werk ontstaat een levenslange vriendschap met een andere succesvolle schrijver uit de Fischer-stal: Thomas Mann.

Rond deze tijd trouwt Hesse met Maria Bernoulli; ze krijgen drie zoons. Ze vestigen zich in het plaatsje Gaienhofen bij de Bodensee. Tot 1917 verschijnen met regelmaat romans, verhalen, essays en gedichten. Hesse maakt reizen naar India en Italië.

Het jaar 1917 kan als een breekpunt in het leven van Hesse gezien worden. Het jaar ervoor is zijn vader gestorven, het huwelijk met zijn vrouw loopt op de klippen; zij moet vanwege psychische problemen in een inrichting opgenomen worden. Hesses kritische stellingname tijdens de Eerste Wereldoorlog zorgt ervoor dat nieuw werk niet zonder meer gepubliceerd kan worden. Onder de schuilnaam Emil Sinclair verschijnt de roman *Demian*. Ook dit werk is meteen een succes.

In 1919 gaan Hesse en zijn vrouw uit elkaar. Zijn zoons laat hij bij vrienden onderbrengen. Hij trekt naar Montagnola, in de kanton Tessin in Zuid-Zwitserland. Hier is hij zijn verdere leven blijven wonen. Het verblijf hier heeft zijn creativiteit goed gedaan want vanaf nu verschijnen opnieuw romans, gedichten en beschouwingen. In de jaren twintig echter stukt zijn produktiviteit soms door langdurige perioden van depressiviteit.

In hetzelfde jaar ontmoet hij de opera- en operettezangeres Ruth Wenger met wie hij in 1924 trouwt (het jaar ook dat Hesse opnieuw de Zwitserse nationaliteit verkrijgt). Ze hebben echter nooit bij elkaar geleefd; het huwelijk is dan ook geen succes. In 1927 scheiden ze alweer.

Tijdens Hesses hevigste depressieve tijd - 1925 en 1926 - ontstaat o.a. op een zolderverdieping in Basel zijn beroemdste werk: *Der Steppenwolf*. Deze roman verschijnt in 1927.

Rond deze tijd ontmoet hij de achttien jaar jongere Ninon Dolbin, met wie hij in 1931 trouwt. Dit huwelijk houdt tot zijn dood stand. Zij is in staat gebleken om zijn depressies en hypochondrie in goede banen te leiden.

Vanaf dan komt het leven van Hesse in rustiger vaarwater. In de jaren dertig ligt de productie nog redelijk hoog, o.a. de romans *Narziss und Goldmund* (1930) en *Die Morgenlandfabrt* (1932) en verder de gedichten, recensies en essays. In toenemende mate houden Hesse en zijn vrouw zich bezig met de stroom intellectuelen die Duitsland ontvluchten. Niet zelden wordt Montagnola de eerste tussenstop naar een definitieve verblijfplaats voor gevluchte schrijvers. Bekenden zijn o.a. Bertolt Brecht en de al eerder genoemde Thomas Mann.

In 1943 verschijnt Hesses magnum opus in Zwitserland: *Das Glasperlenspiel*. Pas na de oorlog kan dit werk in Duitsland gepubliceerd worden. Veel van zijn werk is tijdens het nazi-regime verboden.

In 1946 ontvangt Hesse de Nobelprijs voor literatuur.

Naast het literaire werk houdt Hesse zich intensief bezig met het beantwoorden van brieven. Hij ziet het als zijn plicht om alle brieven te antwoorden. Het zijn met name de lezers van zijn werk die hun bewondering of afkeur tot uitdrukking brengen; sommigen klagen over hun existentiële problemen en vragen Hesse om steun. Maar ook studenten en professoren staan geregeld met hem in contact.

Zelfs daags na zijn vijftigste verjaardag begint hij om half acht 's ochtends met de beantwoording van de acht- à negenhonderd gelukwensen.

In zijn hele leven heeft Hesse meer dan 36.000 brieven geschreven. Zeer nauwgezet heeft hij zijn leven lang een kaartstelsel van alle brieven bijgehouden.

De beantwoording van brieven en het 'verwerken' van de vele bezoeken zorgen ervoor dat het literaire werk niet meer groeit. Het gaat vooral om nieuwe uitgaven van bestaand werk, verzamelbundels van gedichten en essays.

Veel brieven en toeristen krijgen de behoefte om Hesse op te zoeken. Dit wordt zelfs zo erg dat hij een vriend verzoekt om een bord bij het tuinhek te plaatsen met het opschrift: 'Bitte keine Besuche'. Zelfs bij de deurbel had Hesse een briefje opgehangen met een Chinese spreuk:

Wenn einer alt geworden ist und das Seine getan hat, steht ihm zu, sich in der Stille mit dem Tode zu befreunden.

Nicht bedarf er der Menschen. Er kennt sie, er hat ihrer genug gesehen.

Wessen er bedarf ist Stille.

Nicht schicklich ist es, einen Solchen aufzusuchen, ihn anzureden, ihn mit Schwatzen zu quälen.

An der Pforte seiner Behausung ziemt es sich, vorbeizugehen, als wäre sie Niemandes Wohnung.

Toch kan niet gezegd worden dat Hesse wereldvreemd is; juist door zijn intensieve briefwisseling en de dagelijkse aangekondigde bezoeken is Hesse goed op de hoogte van zowel de nieuwste literaire ontwikkelingen als ook de recente Duitse politiek van de BRD en de DDR.

Hesse overlijdt in 1962 in zijn woning op vijftigjarige leeftijd.

2 Hermann Hesse - Een thematische introductie

Elke literaire schrijver heeft een bepaalde thematiek, een bepaald 'onderwerp' dat telkens in de vorm van verschillende proza- en poëzievormen terugkeert. Zo ook bij Hesse. Aangezien zijn eerste roman in 1904 gepubliceerd is, heeft Hesse een aantal stromingen van de eerste helft van de twintigste eeuw doorlopen dan wel aanschouwd. Zo zou je kunnen stellen dat elementen van het impressionisme, het expressionisme en de nieuwe zakelijkheid in zijn werk terug te vinden moeten zijn. Expressionistische kenmerken zijn in sommige novellen inderdaad aanwijsbaar. Zelfs wordt beweerd dat Hesse invloed heeft gehad op het Franse existentialisme dat vanaf de jaren dertig opgeld doet.

Toch wordt met name het werk van vóór de Eerste Wereldoorlog gerekend tot de 'Nieuwe Romantiek', eigenlijk een substroming van het impressionisme. 'Nieuw' want de eigenlijke Romantiek ontstond aan het einde van de achttiende eeuw.

Kenmerkend in deze stroming, net als in de Romantiek, is de afwijzing van het hier en nu en de wens naar de natuur terug te keren waar het leven nog goed is. Dat uitte zich bij Hesse o.a. tot een grote hoeveelheid natuurlyriek.

Andere kenmerken zijn het romantische antikapitalisme, de terugkeer van de klassiek-burgerlijke cultuur als bescherming tegen de moderne technologische ontwikkelingen, een drang tot contemplatie onder invloed van oosterse religies maar vooral de ontwikkeling van de eigen persoonlijkheid door een ver doorgevoerde individualiteit: de drang tot zingeving van het leven. Eén van Hesses motto's luidde dan ook: 'Eigensinn macht Spaß'.

Een aantal van deze kenmerken is ook in *Wiedersehen mit Nina* terug te vinden. Zo zien we enerzijds de relatief uitvoerige beschrijving van het landschap maar ook de vermelding van de teloorgang ervan. We zien de moderne romantische variant van schoonheid in lelijkheid: Nina's ouderdom en lelijkheid in een verwaarloosde leefruimte weegt niet op tegen haar fiere, eigenzinnige houding. Duidelijk waarneembaar is ook het contrast tussen de beschrijving van het lieflijke landschap en de wrange ondertoon van een ontheemde schrijver.

3 Hermann Hesse - Een overzicht van de receptie

De receptie van een schrijver, dat betekent, de ontvangst van een schrijver is tijdens zijn leven meestal wisselend. Na zijn dood kan de receptie opnieuw veranderen. De vraag is dus in hoeverre het werk van Hesse gewaardeerd wordt.

Zoals gezegd heeft Hesse al aan het begin van zijn schrijversloopbaan met de roman *Peter Camenzind* uit 1904 bekendheid gekregen. Het jaar 1917 kan als een cesuur worden beschouwd omdat het werk van na deze periode meer experimentele en minder romantische trekken begint te vertonen. Feitelijk houdt zijn carrière met de ontvangst van de Nobelprijs in 1946 op.

Hesse heeft in deze periode zowel lof als ook heftige kritiek geogst. Naast de positieve reacties op zijn romans en verhalen begint de eerste felle kritiek na Hesses afwijzing van het algemeen gehoorde wapengekletter aan het begin van de Eerste Wereldoorlog. In zijn essay *O, Freunde, nicht diese Töne!* pleit hij voor een pacifistische oplossing tijdens de broeierige sfeer die er in de zomer van 1914 geheersd moet hebben. Samen met o.a. Heinrich Mann (de broer van Thomas Mann) behoort hij tot de zeer

weinige intellectuelen die tegen een mogelijke oorlog ageren. Men begint Hesse als een landverrader te betitelen. Overigens heeft hij zich wel bij het Duitse leger gemeld maar is hij afgekeurd. Tijdens de oorlog houdt hij zich onder meer bezig met het verzorgen en redigeren van tijdschriften en kranten voor Duitse gewonden en krijgsgevangenen.

Kritiek ontstaat ook op zijn roman *Der Steppenwolf* uit 1927 waarin door een zogenaamde steppenwolf, als metafoor tussen mens en dier, de ontwortelde staat van het burgerlijke individu aanschouwelijk wordt gemaakt. Hier wordt een generatie beschreven waarvan de normen en waarden in de negentiende eeuw zijn ontstaan en die dan in de twintigste eeuw niet meer kan aarden. Jazz en grammofoons gaan geheel voorbij aan deze ontwikkelde burgerij die met Goethe en Mozart is opgevoed.

Hesse beschrijft hier op complexe wijze hoe een ik-figuur in een zwaar depressieve staat verkeert en met zijn leven geen raad meer weet. Hij wordt dan door een alter ego geholpen die hem leert hoe je het leven luchtig moet leven.

In deze roman worden de effecten van drugs op de waarneming beschreven, iets wat Hesse niet bepaald in dank is afgenomen. De voornaamste bezwaren echter zijn toch vooral de sarcastische en nihilistische visies van de hoofdpersoon. Hesse zou toch weer romantisch werk moeten schrijven ...

De nazi's hebben niet veel op met de sterk individualistisch ingestelde personages en vanuit Duitsland gelden de standpunten van Hesse als staatsvijandig en vooral als anti-Duits. Echter, een aantal titels, met name het werk van vóór de eerste wereldoorlog, wordt weliswaar niet herdrukt, maar blijft in de boekhandel verkrijgbaar. (Hesses boeken zijn in 1933 overigens niet verbrand.)

De Nobelprijs en de Goetheprijs van Frankfurt am Main in hetzelfde jaar hebben Hesse weer hoog op de literaire ladder gezet. Maar zoals vermeld, daarna zakt de productiviteit behoorlijk in en de bekendheid van Hesse neemt geleidelijk af.

In 1956 verschijnt in het Duitse opinieblad *Der Spiegel* een artikel getiteld: *Hesse als Gärtner*. In dit licht satirische stuk wordt Hesse als een onschuldige tuinier neergezet die op literair gebied weinig meer te melden heeft en ook niet veel heeft voorgesteld. Begrijpelijk wanneer duidelijk is dat Hesse geen roman of ander literair werk van betekenis meer heeft publiceerd. Jongere schrijvers als Günter Grass en Max Frisch zetten de toon.

Na de dood van Hesse in 1962 dreigt het oeuvre zelfs in de vergetelheid te raken totdat vanaf 1966 het werk in de Verenigde Staten wordt herontdekt. Al eerder bestonden er vertalingen in het Engels maar er werd niet veel werk gemaakt met de kwaliteit ervan noch met de distributie.

De 'revival' is dan ook op het eerste gezicht opmerkelijk. Als de hippie-beweging halverwege de jaren zestig opkomt, fungeren niet alleen bepaalde popidolen zoals Bob Dylan als spreekbuis maar ook schrijvers als Jack Kerouac met zijn *On the road*.

Daarnaast kunnen vele jongeren zich vinden in de Indische prins uit de roman *Siddharta* die zelfs de Buddha in wijsheid voorbijstreeft of in de beschrijvingen van Harry Haller alias de steppenwolf die zich 's avonds in goedkope kroegen ophoudt en het moment telkens voor zich uitschuift om naar het scheermes te grijpen ... Er is zelfs beweerd dat het boek onder Amerikaanse soldaten in Vietnam van hand tot hand ging.

Hesse is één van de meest gelezen Europese auteurs ter wereld. In de huidige receptie neemt hij echter nog maar een bescheiden plaats in. Nog steeds onder invloed van het artikel uit *Der Spiegel* wordt van zijn werk gezegd dat het te expliciet en te moralistisch is. Inderdaad zou je kunnen zeggen dat het werk van vóór de Eerste Wereldoorlog nogal naïef is naar de huidige maatstaven; maar als jeugdboeken zeker niet slecht...

Tijdens Hesses leven zijn van zijn hand veel korte beschouwingen in verschillende kranten gepubliceerd. Hun literaire waarde is misschien beperkt maar deze miniatuurtjes geven duidelijk Hesses thematiek weer en zijn volgens mij nog steeds zeer de moeite waard!